

احمد مظفری

رئیس شعبه هجدهم دادگاه انقلاب اسلامی تهران

بررسی جرم سقط جنین در حقوق ایران

مسئله سقط جنین یکی از جرائمی است که جوامع، پیوسته با آن درگیر و در ادیان مختلف الهی نیز مطرح بوده است. در طول تاریخ در بعضی از کشورها گاه آن را جرم تلقی و گاهی مجازاتی برای آن در نظر گرفته نمی شد. اصولاً سقط جنین به خاطر انتظارات مذهبی و اجتماعی در قوانین اکثر کشورها منع شده است.^۱

این جرم معمولاً به دلایلی چون تنظیم خانواده، مخفی نمودن روابط نامشروع، گریز از حاملگی ناخواسته، حامله شدن زن در غیاب مرد، مورد تجاوز قرار گرفتن و عدم آشنایی کامل زنان از وسایل پیشگیری از حاملگی یا عدم تأثیر وسایل مربوطه و... انجام می پذیرد.

عقیده حکما و فلاسفه یونان نیز در این باره مختلف بوده است. مثلاًسقراط سقط جنین با میل مادر را جایز می دانسته و عقیده داشته است که هیچ گونه گناهی از این بابت متوجه پزشک نمی باشد^۲ و ارسطو سقط جنین را در صورتی جایز می دانسته است که مادر دارای اولاد زیاد باشد و معتقد بر این بوده است که سقط جنین در این موارد از

نظر معنوی و مادی کمکی است به پدران و مادران. و امروزه در پارهی از نقاط پرجمعیت جهان این منطق مورد قبول واقع و به آن عمل می‌کنند، مانند ژاپن و روسیه، مطابق آمار ارائه شده در سال ۱۹۵۴ میلادی در کشور ژاپن بالغ بر یک میلیون فقره سقط جنین انجام گرفته است.^۲

بقرات پدر علم پزشکی در سوگندنامه معروف خود که هم‌اکنون در دانشکده‌های پزشکی دنیا مورد استفاده قرار می‌گیرد سقط جنین را ممنوع اعلام و پزشکان را از انجام کورتاژهای جنایی برحذر داشته و حتی تأکید نموده است که به زنها دارویی که مسقط جنین باشد ندهند. وجود عقاید مختلف در بعضی از موارد در همان زمان یونانیان و رومیان قدیم وجود داشته و برای سقط جنین مجازات سختی قائل می‌شده‌اند چنانکه در شهر میله زنی که از وراث شوهرش پول گرفته تا طفل خود را سقط کند محاکمه و محکوم به اعدام می‌گردد.^۳

امروزه کشورها در برخورد با مسئله سقط جنین تصمیمات متفاوتی را مقرر نموده‌اند بعضی از آنها سقط جنین را بدون هیچ‌گونه قید و شرطی پذیرفته و آن را مجاز اعلام نموده‌اند مثل ژاپن و شوروی^۵ و برخی از کشورها که تحت تأثیر اخلاق مذهب کلیسا قرار داشته و به‌طورکل با آزادی آن مخالف بوده و مجازاتهای سنگینی نیز برای آن مقرر نموده‌اند مانند فرانسه بلژیک، ایتالیا و یونان^۶، مطابق عقیده کاتولیکها، نطفه از زمانی که منعقد می‌شود به دریافت موهبت زندگی نائل گشته و به‌هیچ‌وجه نمی‌توان این عطیه الهی را از او سلب نمود حتی اگر سقط جنین برای دوام حیات مادر ضروری باشد^۷، غالب کشورها با سقط جنین مشروط موافق بوده و اجازه داده‌اند افراد در شرایط حساس و خاص و ضروری اقدام به سقط نمایند مانند انگلستان، فنلاند، سوئد و دانمارک.

در حقوق اسلام نیز با مسئله سقط جنین با شدت برخورد شده و این عمل اصولاً جرم بوده و مرتکب به مجازاتهای مقرر محکوم می‌شود. طبق نظر اکثر فقهای امامیه

جنین در هر مرحله‌یی که باشد اگر سقط شود مجازات دارد و در قرآن کریم صریحاً به آن اشاره شده است.^۸

در حقوق ایران مسئله سقط جنین و مجازات‌های آن در مواد ۱۸۰ تا ۱۸۴ قانون مجازات عمومی سابق و مواد ۱۹۴ تا ۲۰۰ قانون مجازات اسلامی (دیات) سال ۱۳۶۱ و مواد ۹۰، ۹۱، ۱۵۱ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات مصوب سال ۶۲ و مواد ۴۸۷ تا ۴۹۲ قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۷۰ و مواد ۶۲۲ تا ۶۲۵ و ۷۱۵-۷۱۶ قانون مجازات اسلامی (بخش تعزیرات) مصوب سال ۷۵ آمده است.

قبل از ورود به بحث لازم است ابتدا تعریفی از سقط جنین داشته و سپس به بررسی عناصر تشکیل‌دهنده آن بپردازیم.

جنین از نظر لغوی به هر چیز پوشیده و مستور و نطفه موجود در شکم زن اطلاق می‌شود و به چه‌یی گفته می‌شود که رحم مادر او را پوشانیده و از دید پنهان نموده است.

سقط جنین از نظر پزشکی به اخراج عمدی یا مصنوعی یا خروج خودبه‌خود حمل قبل از موعد طبیعی^۹ و یا بیرون شدن حاصل یا باروری از رحم گفته می‌شود^{۱۰} و از نظر حقوقی یعنی اخراج حمل قبل از موعد طبیعی زایمان به نحوی که زنده قابل زیستن نباشد^{۱۱} و یا اقدام به خروج غیرطبیعی حمل قبل از موعد طبیعی وضع حمل، به وسیله مادر یا غیر او به نحوی که حمل خارج شده از بطن مادر زنده نبوده و یا فاقد قابلیت زیست باشد^{۱۲}.

سقط جنین از نظر پزشکی به انواع مختلفی تقسیم می‌گردد: الف - سقط جنین عادی یا مرضی (خودبه‌خود) ب - سقط جنین ضربه‌ای ج - سقط جنین طبیی یا درمانی (قانونی) د - سقط جنین جنائی (عمدی)

۱- سقط جنین عادی یا مرضی

این سقط جنین علی‌رغم میل و خواسته زن و شوهر و یا هر شخص دیگری به علت

بیماریهای مربوط به مادر و جنین بدون اینکه فردی در سقط آن دخالت داشته باشد انجام می‌شود در این نوع سقط جنین هیچ‌گونه مسئولیتی متوجه مادر نخواهد بود.

۲- سقط جنین ضربه‌ای

سقط جنین ضربه‌ای، سقطی است که در اثر منازعات یا تصادفات و اتفاقات رخ می‌دهد، مانند تصادفات رانندگی

۳- سقط جنین طبی یا درمانی (قانونی)

سقط جنین طبی عبارت است از اینکه ادامه حاملگی برای زن خطرناک و جان مادر به علت بیماری و... در خطر باشد و نیز ممکن است قطع دوران حاملگی برای جلوگیری از عوارض جسمانی یا روانی زن حتی به‌عنوان یک ضرورت برای نجات زندگی مادر مطرح گردد که در اینجا مقنن در صورت تحقق شرایط خاص و دریافت مجوز، سقط جنین را اجازه داده است. قبل از انقلاب طبق ماده ۱۷ آیین‌نامه انتظامی پزشکی که به تصویب کمیسیونهای بهداری و دادگستری مجلسین سابق رسیده بود، در صورتی که ادامه حاملگی برای مادر خطرناک تشخیص داده می‌شد اجازه سقط به‌طور کلی در هر مرحله‌یی داده می‌شد، در ماده ۱۷ آیین‌نامه فوق آمده بود «در مواردی که سقط جنین برای سلامت جان لازم باشد پزشک موظف است در بیمارستان و پس از مشاوره و تصویب دو نفر پزشک دیگر اقدام نماید در این صورت باید ظرف ۲۴ ساعت گزارش امر را با ذکر دلیل نام محل و اسامی پزشکان مشاور به هیئت مدیره نظام پزشکی ارسال دارد» بعد از انقلاب رئیس هیئت مدیره نظام پزشکی وقت در مورخه ۱۳۶۱/۷/۲۵ طی نامه‌یی به شورای نگهبان درخواست اظهارنظر در خصوص انطباق آیین‌نامه انتظامی پزشکی با حکم شرعی را می‌نماید که در این خصوص (جواز سقط جنین برای حفظ مادر) مسأله مورد بحث فقها قرار گرفته و

برای کسب نظر و فتوای حضرت امام خمینی (ره) نامه استفتائیه‌یی در تاریخ ۶۱/۸/۱۷ از سوی دبیرخانه شورای نگهبان خطاب به معظم‌له نوشته شد و شقوق مختلف مسأله مورد سؤال قرار گرفت که حضرت امام (ره) پاسخ مقتضی اعلام فرمودند سؤال شورای نگهبان چنین بود:

«۱- سقط جنین قبل از دمیده شدن روح اگر علم به تلف شدن مادر باشد و همچنین در صورت خوف تلف او جایز است یا خیر؟

۲- پس از ولوج روح اگر امر دائر بین حفظ نفس یکی از آنها باشد تقدیم حفظ نفس مادر به حفظ جنین جایز است یا اینکه مورد در صورت علم به تلف شدن هر دو امکان حفظ احدهما، از موارد قرعه است یا اینکه در صورت علم نیز مثل صورت خوف اتلاف احدهما حتی به صورت قرعه جایز نیست.

۳- در صورتی که با عدم اتلاف جنین علم به هلاکت مادر و احتمال بقاء جنین باشد آیا اتلاف جنین محتمل البقاء برای حفظ نفس مادر که در صورت اتلاف جنین مقطوع البقاء است جایز است یا خیر؟ و به فرض حکم جواز در این صورت حکم صورت خوف را نیز مرقوم فرمائید.

۴- به فرض اینکه در بعضی از این موارد اتلاف جایز بلکه واجب شد آیا مطلق واجب است یا مشروط به اجازه شخص مریض یا ولی طفل است؟

حضرت امام (ره) ذیل هر یک از سئوالات چنین پاسخ مرقوم فرمودند:^{۱۳}

۱- جایز بلکه لازم است

۲- اگر امر دائر باشد بین حفظ احدهما ترجیحی نیست و مورد قرعه نیست و اگر علم به تلف شدن هر دو است و امکان حفظ احدهما مورد قرعه است.

۳- در صورت مذکور جایز است و در صورت خوف محل اشکال بلکه عدم جواز ارجح است.

۴- برای حفظ نفس محترمه اجازه کسی معتبر نیست.

سرانجام شورای نگهبان پس از کسب نظر و فتوای حضرت امام (ره) موضوع را مورد بررسی و مواد ۶ و ۱۷ آئین‌نامه انتظامی پزشکی مصوب کمیسیونهای مشترک بهداری و دادگستری مجلسین در سال ۱۳۴۸ را مغایر با موازین شرع تشخیص و به شرح ذیل اعلام نظر می‌کند:

«ماده ۱۷ که دلالت بر جواز سقط جنین برای سلامت مادر صور مختلف دارد باید موارد آن مشخص شود مثلاً در مواردی که قبل از دمیده شدن روح در جنین یقین یا خوف عقلائی حاصل شود به تلف مادر و توقف حفظ نفس او بر سقط جنین در این حال که هنوز روح در او دمیده نشده است جایز است و پس از دمیده شدن روح اگر امر دائر باشد بین حفظ یکی از آنها به این صورت که اگر اقدامی نشود یا جان مادر در خطر است یا جنین، سقط جنین برای حفظ جان مادر جایز نیست و سایر موارد نیز باید مشخص شود و حکم مطابق موضوع تعیین گردد»^{۱۴}

در نظریه شورای نگهبان که اعلام گردید تعارض دو حق مطرح و اولویت دادن و یا فدا کردن يك حق نسبت به دیگری است:

۱- حق مادر، در از بین بردن جنین برای حفظ و ادامه حیات خود

۲- حق جنین، برای زنده ماندن اگرچه ادامه حیات وی به رحم مادر وابسته است از نظریه فوق استنباط می‌گردد در صورتی که سقط جنین برای حیات مادر لازم و ضروری باشد در صورت ولوج روح در جنین جایز نخواهد بود، در این مورد بحثهایی را از سوی حقوق‌دانان مسلمان در برداشته است که به دو نظر ابراز شده اشاره می‌شود:

۱- سقط جنین برای جان مادر جایز نمی‌باشد زیرا با استفاده از قاعده فقهی

ترجیح بلامرّج نمی‌توان حق حیات مادر را حق جنین ترجیح داد، لذا هر دو نفس انسانی محترم می‌باشند و نمی‌شود یکی را بر دیگری ارجح دانست.^{۱۵}

۲- سقط جنین برای جان مادر جایز است زیرا با توجه به وجود دو حق و تعارض

بین آنها با عنایت به قاعده فقهی (اهم و مهم) ترجیح اهم بلاشکال است چون مادر که نفس کامله است اهم بوده و جان جنین که هنوز نفس کامله نشده است به اهمیت جان مادر نمی‌باشد و مهم است لذا باید مهم را فدای اهم کنیم و هر جا که جان مادر در خطر شدید قرار گرفته باشد جنین را فدای او نماییم و در بعضی از موارد اگر عمل سقط جنین انجام نشود مرگ مادر قطعی است که طبعاً مرگ جنین را نیز به همراه خواهد داشت و علاوه بر این فدا کردن جان مادر و خودداری از سقط جنین تأمین جانی هم برای جنین دربر نخواهد داشت^{۱۶} و از طرفی در جایی که ادامه آبستنی حیات مادر را به خطر می‌اندازد با سقط تعارضی ندارد و قاعده ترجیح بلامرجح در حیات در اینجا مصداق نمی‌یابد به لحاظ اینکه خانواده یا جامعه با مادر الفتی دارد و حیات او برای خانواده و جامعه عزیز است ولی جنین که هنوز الفتی در جامعه نیافته و معلوم نیست اصلاً زنده متولد شود و ادامه حیات دهد و کسی هم به جز همین مادر... چندان علاقه‌ی نسبت به وی ندارد، اگر حیات او را فدای مادر کنیم ترجیح بلامرجح نخواهد بود و از این گذشته اگر قائل به آن باشیم که سقط جنین در این مورد هم جایز نباشد آن وقت مادر و جنین هر دو با هم می‌میرند. بدیهی است اگر رها شدن یکی از آن دو تن از مرگ مقدور باشد نباید مقدور را فدای معذور کرد^{۱۷} بنابراین سقط جنین در صورتی که برای حیات مادر خطرناک باشد جایز است.

«سقط جنین جنایی»

سقط جنین جنایی به آن دسته از سقطهایی اطلاق می‌شود که عمداً خواسته شود به حاملگی پایان داده و جنین را سقط نمایند و از لحاظ تعریف قطع عمدی آبستنی یعنی خارج نمودن جنین به صورت عمد یا وسیله ضرورت پزشکی^{۱۸}. این نوع سقط جنین از نظر قضایی جرم و مرتکب آن به مجازاتهای مقرر قانونی محکوم خواهد شد.

سقط جنین ممکن است از طریق شیمیائی یا از طریق فیزیکی انجام شود^{۱۹}

۱- **طریقه شیمیائی:** استعمال و استفاده زن حامله از ادویه و مشروبات و مأكولات و سموم شیمیایی یا معدنی و امثال آن می‌باشد، برای سقط جنین داروی بخصوصی وجود ندارد اما برخی از مواد فقط در صورت وجود زمینه مساعد موجب سقط جنین می‌گردد، موادی که به‌عنوان داروی سقط به‌کار برده می‌شود سمومی است که باعث مسمومیت زن حامله شده و سقط جنین یکی از آثار مسمومیت آن است که بروز می‌کند این مواد قادر به تولید مسمومیت‌های خطرناک برای مادر می‌گردند^{۲۰} و گاهی شنیده می‌شود که موجب مرگ مادر نیز شده‌است.

۲- طریقه فیزیکی:

استفاده از وسایل جراحی و سایر وسایل برای فرو ریختن انساج تشکیل شده از طریق دهانه رحم و یا هرگونه آزار و اذیت جسمی و روحی و ضرب و جرح می‌باشد که به دو صورت ممکن است انجام شود.

الف - اعمال غیرمستقیم: عبارتست از اعمال فیزیکی که به‌طور غیرمستقیم روی جنین اثر گذاشته و موجب سقط جنین گردد از قبیل پریدن از بلندی، ضربه و ماساژ بر روی شکم، تزریقات و اژینال خیلی سرد یا خیلی گرم و تنقیه‌های مکرر^{۲۱}

ب - اعمال مستقیم: اعمالی هستند که مستقیماً روی رحم یا خود جنین صورت می‌گیرد. مانند استفاده از وسائلی که برای گشاد کردن رحم از قبیل سوند، لامینر و غیره استفاده می‌شود که وارد رحم شده و جنین را پاره می‌کنند و همچنین استفاده از وسایل پزشکی جهت فرو ریختن انساج جنین و تزریقات داخل رحمی که باعث جدا شدن تخم می‌شود^{۲۲} و استفاده از ابزارهای مامائی و کورتاژ (تراشیدن و نظایر آنها)

«تقسیم‌بندی سقط جنین از نظر مسئولیت کیفری»

قانونگذار تعریفی از سقط جنین و اقسام آن ارائه ننموده‌است. اما مستفاد از ماده

۴۹۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ که مقرر نموده است «دیه سقط جنین در موارد عمد و شبه عمد به عهده جانی و در موارد خطای محض یا عاقله اوست خواه روح پیدا کرده باشد و خواه نکرده باشد» می توان سقط جنین را از نظر مسئولیت کیفری مانند قتل به سقط جنین عمد و شبه عمد و خطای محض تقسیم نمود. در این خصوص نظر اداره حقوقی چنین است «سقط جنین عنوان کیفری خاصی دارد و در موارد مربوط به این موضوع در قانون تعزیرات، قانون دیات و یا سایر قوانین موضوعه از سقط جنین عمدی، شبه عمد و خطائی تعریف خاصی به عمل نیامده است. اما با توجه به وحدت ملاک به نظر می رسد بتوان تعاریف مذکور در ماده ۲ قانون حدود و قصاص (ماده ۲۰۶ قانون مجازات و ۲۷۱ همین قانون و ماده ۲ قانون حدود و قصاص سابق) را که تعریف قتل عمدی و شبه عمدی و خطائی است در خصوص تعاریف سقط جنین عمدی شبه عمد و خطائی نیز مورد استفاده قرار داد^{۲۲}

سقط جنین عمدی: با بهره گیری از مواد ۲۰۶ و ۲۷۱ قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۷۰ (بخش حدود، قصاص و دیات) و نظریه اداره حقوقی قوه قضائیه و ماده ۶۲۲ قانون مجازات اسلامی (بخش تعزیرات) مصوب ۷۵/۳/۲ که مقرر می دارد

«هر کس عالماً و عامداً به واسطه ضرب یا اذیت و آزار زن حامله، موجب سقط جنین وی شود علاوه بر پرداخت دیه یا قصاص حسب مورد به حبس از يك تا سه سال محکوم خواهد شد»

می توان سقط جنین را در موارد ذیل عمدی دانست:

- ۱- مرتکب قصد سقط جنین (عمل) را داشته باشد
- ۲- عمل یا استفاده از وسایلی که نوعاً سقط کننده است انجام شده باشد
- ۳- سقط جنین صورت پذیرد

بنابراین برای تحقق سقط جنین عمدی سه شرط لازم است:

شرط اول اینکه اراده که در جرائم عمد و غیرعمد شرط است محرز باشد و اراده مرتکب مختل نباشد مانند صغیر و مجنون.

شرط دوم اینکه در انجام فعل قاصد باشد و عمل را به خواست خود انجام دهد مانند اینکه عمداً ضرب را بر روی مجنی‌علیه مرتکب شود.

شرط سوم اینکه مرتکب خواهان نتیجه مجرمانه خود بوده و انجام گردد. اگر هر کدام از این سه شرط وجود نداشته باشد عمل سقط جنین از عمد بودن خارج و مرتکب قصاص نخواهد شد بلکه به پرداخت دیه و مجازاتهای مقرر دیگری محکوم می‌گردد.

سقط جنین شبه‌عمدی: عبارتست از اینکه مرتکب قصد انجام فعل که ضرب یا اذیت و آزار مجنی‌علیه (زن حامله) را دارد اما قصد حصول نتیجه مجرمانه یعنی وقوع سقط جنین را نداشته است مثلاً بدون اینکه اراده سقط جنین نماید زن حامله را مورد ضرب و شتم قرار دهد. و اتفاقاً زن جنین خود را سقط نماید، طبق ماده ۶۲۳ قانون مجازات اسلامی (بخش تعزیرات) که مقرر می‌دارد «هرکس واسطه دادن ادویه یا وسائل دیگری موجب سقط جنین زنی گردد به ۶ ماه تا یکسال حبس و پرداخت دیه مطابق مقررات مربوطه محکوم خواهد شد»

سقط جنین شبه عمد مستوجب قصاص نبوده و دیه آن نیز به عهده جانی است. **سقط جنین خطای محض:** عبارتست از اینکه مرتکب نه قصد انجام فعل (اذیت و آزار و...) و نه خواهان نتیجه مجرمانه (سقط جنین) است اما اتفاقاً موجب سقط جنین زن حامله می‌گردد مثل جرائم ناشی از تخلفات رانندگی که منجر به سقط جنین و یا باعث وضع حمل زن قبل از موعد طبیعی می‌گردد.

آیا سقط جنین جرمی مقید است یا مطلق؟

با التفات به تعریف جرم مطلق که عبارت است از جرمی که قبل از حصول غرض

مطلوب مجرم، جرم تلقی شده است^{۲۴} و به عبارت دیگر به جرمی گفته می‌شود که تحقق و کامل شدن آن منوط به اخذ نتیجه مورد نظر مجرم نیست و قانونگذار به نتیجه احتمالی جرم توجهی نداشته و نفس ارتکاب را بدون نتیجه آن، جرم کامل دانسته است و تعریف جرم مقید که عبارتست از جرمی که تحقق آن منوط و مقید به حصول نتیجه مورد نظر مجرم است.^{۲۵} ماده ۴۱ قانون مجازات اسلامی و تبصره آن و مواد ۶۲۲ تا ۶۲۴ قانون مجازات اسلامی بخش (تعزیرات) مصوب سال ۱۳۷۵ که یکی از شرایط مقرر، تحقق سقط جنین دانسته شده است و اگر حصول و نتیجه آن که سقط جنین باشد انجام نگردد نمی‌توان گفت که جرم سقط جنین تحقق یافته است. زیرا جرم بودن و قابل مجازات بودن عمل منوط به حصول نتیجه مجرمانه است. بنابراین با توجه به مواد فوق‌الاشاره سقط جنین در قانون ایران جرم مقید می‌باشد.»

عناصر متشکله جرم سقط جنین

جرم سقط جنین نیز به مانند سایر جرائم دیگر دارای ارکان سه‌گانه قانونی، مادی و معنوی جرم بوده که به بررسی آنها پرداخته تا با شناخت کامل از جرم بودن این پدیده روز به عنوان اعمال مجازات مقرر قانونی آن مورد توجه قرار گیرد.

عنصر قانونی جرم سقط جنین

در قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات مصوب ۷۵/۳/۲ مجلس شورای اسلامی از ماده ۶۲۲ تا ۶۲۴ اختصاص به جرم سقط جنین دارد:

۱- ماده ۶۲۲ قانون مجازات اسلامی مقرر می‌دارد «هر کس عالماً عامداً به واسطه ضرب یا اذیت و آزار زن حامله، موجب سقط جنین وی شود علاوه بر پرداخت دیه یا قصاص حسب مورد به حبس از ۱ تا ۳ سال محکوم خواهد شد» این ماده ناظر به افراد غیرمتخصص و غیرحرفه‌ی‌ی بوده که اتفاقاً در نزاع یا حادثه‌ی عمداً موجب سقط می‌شود و معمولاً این جرم همراه با خشونت می‌باشد. در ماده ۱۸۰ قانون مجازات عمومی سابق نیز عین همین متن آمده بود.

۲- ماده ۶۲۳ قانون مجازات اسلامی مقرر می‌دارد «هر کس به واسطه دادن ادویه یا وسایل دیگری موجب سقط جنین زن گردد به ۶ ماه تا يك سال حبس محکوم و اگر عالماً عامداً زن حامله‌ای را دلالت به استعمال ادویه یا وسایل دیگر نماید که جنین وی سقط گردد به حبس از ۳ تا ۶ ماه محکوم خواهد شد مگر این که ثابت شود این اقدام برای حفظ حیات مادر می‌باشد و در هر مورد حکم به پرداخت دیه مطابق مقررات مربوطه داده خواهد شد.

این ماده سقط به وسیله افراد غیرمتخصص را بیان می‌دارد که با رضایت زن اقدام به سقط می‌نمایند این ماده نیز با کمی تغییر در کلمات، عیناً در ماده ۱۸۱ قانون مجازات عمومی سابق نیز آمده بود.

۳- ماده ۶۲۴ قانون مجازات اسلامی مقرر می‌دارد «اگر طبیب یا ماما یا داروفروش و اشخاصی که به عنوان طبابت یا مامائی یا جراحی یا داروفروشی اقدام می‌کنند و سائل سقط جنین فراهم سازند و یا مباشرت به اسقاط جنین نمایند به حبس از ۲ تا ۵ سال محکوم خواهند شد و حکم به پرداخت دیه مطابق مقررات مربوطه صورت خواهد پذیرفت» این ماده نیز مانند مواد گذشته از ماده ۱۸۳ قانون مجازات عمومی سابق گرفته شده است و طبیب، ماما یا داروفروش و اشخاصی که بعنوان طبابت و... اقدام می‌کنند مسئولیت آنان به عنوان مباشر یا معاونت در جرم سقط جنین در نظر گرفته شده است. اما به مسئولیت زن که خود مباشر یا معاون و تسهیل‌کننده وقوع جرم سقط جنین است اشاره‌ی نشده است در حالی که در قانون مجازات عمومی سابق مسئول و برای آن مجازات تعیین شده است ماده ۱۸۲ قانون مجازات عمومی سابق مقرر می‌دارد «زنی که عالماً بدون مراجعه به طبیب، مأكولات یا ادویه مذکور را استعمال نماید و حمل خویش را ساقط نماید مجازات او از يك سال تا ۳ سال حبس... است و اگر به واسطه امر شوهر باشد زن از مجازات معاف و شوهر او به مجازات زن محکوم خواهد شد»

لذا با توجه به مراتب فوق مواد ۶۲۲ و ۶۲۴ قانون مجازات اسلامی و مواد ۴۸۷ تا ۴۹۳ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ و مواد ۷۱۴ و ۷۱۵ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات مصوبه ۷۵/۳/۲ را می‌توان جزء عمده رکن قانونی جرم سقط جنین دانست.

عنصر مادی جرم سقط جنین

سقط جنین همان‌طوری‌که در تعریف آن روشن گردید اخراج عمدی جنین از رحم قبل از موعد طبیعی زایمان به نحوی که نتیجه مجرمانه حاصل گردد خواه از وسائلی برای این کار استفاده شده باشد یا اینکه بدون هیچ‌گونه ابزاری انجام گردد. تحقق عنصر مادی جرم سقط جنین منوط به شرایط ذیل است:

۱- وجود جنین زنده

اولین شرط تحقق عنصر مادی جرم سقط جنین وجود قبلی جنین زنده است بنابراین اگر زن آبستن و حامله نباشد به جهت غیرممکن بودن سقط جنین عمل مرتکب بر روی زن سقط جنین محسوب نخواهد شد مثلاً گاهی ممکن است زن حامله دچار بچه خوره که اصطلاح علمی آن مول (**Mole**) نامیده می‌شود شده باشد که در کشور ما این عارضه نسبتاً زیاد است بچه خوره عارضه‌ای است که در ماههای سوم و پنجم حاملگی به وجود می‌آید و به این طریق است که تمام یا قسمتی از جفت فاسد شده و تبدیل به توده‌هایی شبیه انگور می‌گردد. بعد از مدتی تمام حفره داخل رحم به وسیله این توده‌ها پر شده و بدین ترتیب جنین از بین می‌رود^{۲۶} در اینجا به لحاظ اینکه جنین مرده می‌باشد عمل مرتکب بر روی زن منطبق بر جرم سقط جنین نخواهد بود.

۲- انجام عمل یا فعل مادی توسط مرتکب

آنچه در قانون مجازات اسلامی آمده است و از آن استنباط می‌گردد ارتکاب عمل مادی ممکن است به دو صورت انجام شود.

الف - به‌طور عملیات مجرمانه مستقیم: و آن عبارت است از اینکه مرتکب جرم

آگاهانه اعمالی را نسبت به زن حامله و به منظور سقط جنین یا حمل انجام می‌دهد مانند پزشک یا ماما و... عالماً و عامداً به وسیله دارو یا انجام عمل جراحی کورتاژ مرتکب سقط جنین می‌شود همان طوری که در ماده ۶۲۴ قانون مجازات اسلامی مقرر شده است «اگر طبیب یا ماما یا دارو فروش و اشخاصی که به عنوان طبابت یا مامائی یا جراحی یا دارو فروشی اقدام می‌کنند و سائل سقط جنین فراهم سازند یا مباشرت به اسقاط جنین نمایند به حبس ۲ تا ۵ سال محکوم خواهند شد...» و یا اینکه افراد غیرمتخصص غیرپزشک با انجام عمل یا فعل مثبت خود را نسبت به زن حامله به صورت ایراد صدمه و ضرب و جرح آگاهانه به شکم یا سایر اعضاء زن حامل و یا پرت کردن زن حامل از جاهای بلند مرتکب می‌شوند که موارد آن در ماده ۶۲۲ قانون مجازات اسلامی چنین آمده است «هرکس عالماً عامداً به واسطه ضرب یا اذیت و آزار زن حامله موجب سقط جنین وی می‌شود علاوه بر پرداخت دیه یا قصاص حسب مورد به حبس از ۱ تا ۳ سال محکوم خواهد شد» و یا با دادن ادویه و ماکولات گیاهی به زن حامل مرتکب سقط می‌شوند همچنان که در ماده ۶۲۳ قانون مجازات اسلامی به آن اشاره شده است «هرکس به واسطه دادن ادویه یا وسائل دیگری موجب سقط جنین زن گردد به ۶ ماه تا یک سال حبس محکوم می‌شود».

ب - عملیات مجرمانه غیرمستقیم: منظور از انجام عملیات مجرمانه غیرمستقیم آن است که پزشک یا ماما و... یا افراد عادی زن حامله را به استعمال ادویه و ماکولاتی دارویی و گیاهان شیمیائی و... دلالت و راهنمائی کنند. در این مورد زن حامل شخصاً خود مبادرت به خوردن ادویه و مشروبات یا استفاده از وسائل خاصی که باعث سقط جنین یا حمل خواهد شد می‌نماید مطابق مواد ۶۲۲ تا ۶۲۴ قانون مجازات اسلامی در مواردی که مرتکب جرم به طور غیرمستقیم زن حامله را راهنمایی و دلالت به استعمال ادویه یا مشروبات و یا سایر وسائل که موجب سقط می‌شود

زن حامل قابل مجازات قلمداد نگردیده است ولی اشخاصی که به طور آگاهانه زن را به سقط جنین راهنمایی و دلالت نموده اند عمل آنها به عنوان جرم مستقلی محسوب شده است.

۳- استفاده از وسائل خاصی در ارتکاب عمل سقط جنین

شرط سوم تحقق جرم سقط جنین به کار بردن وسائلی است که منجر به سقط می‌گردد به موجب ماده ۶۲۳ قانون مجازات اسلامی که مقرر می‌دارد «هرکس به واسطه دادن ادویه یا وسائل دیگر موجب سقط جنین زن گردد به ۶ ماه تا یک سال حبس و اگر عالماً و عامداً زن حامله‌یی را دلالت به استعمال ادویه یا وسایل دیگری نماید که جنین وی سقط گردد به ۳ تا ۶ ماه محکوم خواهد شد و...»

وسائل مذکور ممکن است شیمیایی طبیعی یا مصنوعی باشد مانند دادن ادویه و مشروبات و مأكولات و ممکن است فیزیکی باشد مانند به کار بردن وسائل جراحی، وسائل دیگری که موجب باز شدن دهانه رحم گردد و یا با کورتاژ (تراشیدن انساج) و یا راه رفتن زیاد و بی‌موقع و اسب‌سواری... و غیره^{۲۷} البته با توجه به ماده ۶۲۲ قانون مجازات اسلامی که مقرر می‌دارد «هرکس عالماً عامداً به واسطه ضرب یا اذیت و آزار زن حامله موجب سقط جنین وی شود علاوه بر پرداخت دیه یا قصاص حسب مورد به حبس از ۱ تا ۳ سال محکوم خواهد شد» قانون اشاره به ضرب و اذیت و آزار کرده است که می‌توان گفت وسائل مرقوم در قانون مجازات اسلامی حصری نمی‌باشد و موارد دیگر را نیز می‌تواند دربرگیرد.

۴- وجود رابطه سببیت بین عمل مرتکب و فعل مجرمانه^{۲۸}

وقتی سقط جنین محرز و قابل مجازات است که بین عمل مرتکب و فعل مجرمانه رابطه سببیت وجود داشته باشد چرا که ممکن است در بعضی موارد ایراد ضرب وارده باعث ایجاد خونریزی و سقط شود اما گاهی وقتها ممکن است ضربه شدید باشد ولی منجر به پارگی رحم و سقط جنین نگردد، اثبات رابطه سببیت بستگی به نظریه

کارشناس فنی (پزشکی قانونی) دارد که در صدمات وارده یا حوادث دیگر دقت نماید زیرا همان‌طور که اظهار شد گاهی ممکن است ضربه اگرچه شدید هم باشد موجب سقط جنین نگردد و سقط دلیل دیگر داشته باشد مثل سقط جنین عادی (مرضی) که علائم خاص خود را دارد بدیهی است رابطه سببیتی بین عمل مرتکب و نتیجه حاصله از جرم وجود ندارد و نمی‌توان عمل را به کسی منتسب نمود تا او را مسئول آثار اعمال خود بشناسیم. البته تشخیص سقط جنین کار ساده‌یی نبوده و تا حدی مشکل است و این در زن زنده به دلیل اینکه ضایعات وارد شده به رحم به مرور زمان ترمیم می‌گردد مشکل‌تر است از زن مرده‌یی که بر اثر مسمومیت‌های ناشی از سقط جنین فوت نموده‌باشد زیرا در اجساد آثاری که بر روی رحم باقی می‌ماند به راحتی قابل تشخیص است.

عنصر روانی (معنوی) جرم سقط جنین:

سومین عنصر سقط جنین «قصد مجرمانه» یا سوء نیت است. برای تحقق هر جرم وجود قصد مجرمانه ضرورت دارد ولی ماهیت این قصد در کلیه جرائم یکسان نیست. گاه مرتکب عمل مجرمانه می‌خواهد که جرمی را مرتکب شود و تحقق نتایج عمل خود را نیز خواستار می‌گردد در این صورت اصطلاحاً می‌گوییم که دارای قصد مجرمانه یا سوء نیت بوده و مرتکب جرم عمدی شده‌است اما در بعضی موارد مرتکب جرم عمل خود را به اراده انجام می‌دهد ولی نتیجه حاصله از آن را نمی‌خواهد و گاهی حتی این نتیجه را نیز پیش‌بینی نمی‌کند که در این صورت عنوان روانی جرم از خطا تشکیل و یا جرم ارتكابی غیر عمدی یا خطئی خوانده می‌شود^{۲۹}

پس در جرائم عمدی اصل آن است که وجود قصد مجرمانه یا سوء نیت به اثبات برسد و در جرائم شبه‌عمد و خطای محض اثبات خطا لازم است. در جرائم خطئی عنصر روانی به جای سوء نیت از خطای جزائی تشکیل می‌شود.

عنصر معنوی در سقط جنین عمدی:

ماده ۶۲۲ ق.م.ا مقرر می‌دارد «هرکس عالماً عامداً به واسطه ضرب یا اذیت و آزار

زن حامله، موجب سقط جنین وی شود علاوه بر پرداخت دیه یا قصاص حسب مورد به حبس از یک تا سه سال محکوم خواهد شد» مستفاد از ماده فوق این است که مرتکب باید به قصد سقط جنین و با علم به حامل بودن زن اقدام به سقط نماید بنابراین اگر عمدی در میان نباشد یا مرتکب جاهل به حامل بودن زن باشد از این حیث قابل مجازات نخواهد بود و موضوع سوء نیت مخصوصاً در ماده فوق قابل توجه است زیرا شرط تحقق ماده این است که ضارب عالم به حامل بودن باشد ولی اگر قصد سقط جنین نداشته باشد یا در زدن و ایراد صدمات عامد باشد ولی عالم به حامل بودن نباشد بنا به مشهور مشمول ماده نخواهد بود و ممکن است او را تحت عنوان سایر صدمات بدنی مجازات کرد.^{۲۰}

عنصر معنوی در سقط جنین شبه عمد:

همان طوری که اشاره شد مرتکب جرم سقط جنین شبه عمد عمل خود را با اراده انجام می دهد ولی نتیجه حاصله از آن را نمی خواهد مثلاً مرتکب قصد انجام فعل [ایراد صدمات به مجنی علیها] را دارد اما قصد حصول نتیجه مجرمانه یعنی وقوع سقط را نداشته است مثلاً بدون اینکه اراده سقط جنین نماید زن حامله را مورد ضرب و شتم قرار داده و اتفاقاً زن جنین خود را سقط می نماید و یا مرتکب دارویی به زن حامله می دهد بدون اینکه قصد سقط جنین داشته باشد ولی داروی فوق باعث سقط جنین می گردد، به موجب ماده ۶۲۳ ق.م.ا که مقرر می دارد «هرکس واسطه دادن ادویه یا وسائل دیگری موجب سقط جنین زنی گردد به ۶ ماه تا یک سال و پرداخت دیه مطابق مقررات مربوطه محکوم خواهد شد» مفهوم مخالف ماده ۶۲۲ قانون فوق الذکر عنصر معنوی در سقط جنین شبه عمد اثبات خطای شبه عمد و رابطه سببیت آن با نتیجه حاصله است. سقط جنین شبه عمد مستوجب قصاص نمی باشد.

عنصر معنوی در سقط جنین خطئی:

آنچه قبلاً اشاره شد ضابطه کلی در جرائم غیر عمد (شبه عمد و خطای محض)

متکی به اثبات خطای جزائی مرتکب جرم است بنابراین در جرم سقط جنین خطای محض تحقق خطای جزائی به صورت یکی از مصادیق در مواد ۷۱۵ و ۷۱۶ قانون مجازات اسلامی به صورت بی احتیاطی، بی مبالاتی، عدم رعایت نظامات دولتی یا عدم مهارت راننده یا متصدی وسیله موتوری ضروری است. هم چنانکه در ماده ۷۱۴ ق.م.ا صریحاً قید گردیده است. ماده فوق مقرر می‌دارد «هرگاه بی احتیاطی یا بی مبالاتی یا عدم رعایت نظامات دولتی یا عدم مهارت راننده (اعم از وسایل نقلیه زمینی یا آبی یا هوایی) یا متصدی وسیله موتوری منتهی به قتل غیر عمدی شود مرتکب به... محکوم می‌شود) در نتیجه عنصر معنوی در سقط جنین خطای محض، تحقق خطای جزائی از ناحیه راننده متخلف و... می‌باشد.

سقط جنین توسط خود زن

در ماده ۴۸۹ قانون مجازات اسلامی آمده است «هرگاه زنی جنین خود را سقط نماید دیه آن را در هر مرحله‌یی که باشد باید بپردازد و خود از دیه سهمی نمی‌برد» این ماده اشاره به سقط جنین توسط زن را دارد در حال حاضر قوانین موجود در این رابطه ساکت بوده و مقنن مجازاتی غیر از پرداخت دیه برای مادر مقرر نداشته است اما در قانون مجازات عمومی سابق سقط جنین توسط مادر جرم و به مجازات مقرر قانونی محکوم می‌شد در ماده ۱۸۲ قانون مجازات عمومی سابق آمده است «زنی که عالمأ بدون مراجعه به طبیب مأكولات یا ادویه مذکور را استعمال نماید و حمل خویش را ساقط نماید مجازات او یک سال تا سه سال حبس چنجه‌یی است و اگر به واسطه امر شوهر باشد زن از مجازات معاف و شوهر او به مجازات زن محکوم خواهد شد». این ماده اشاره به دو موضوع دارد اول اینکه زن حامله عالمأ بدون استفاده از کمک و مساعدت کسی خود با استعمال مأكولات، ادویه و وسایل دیگری اقدام به سقط حمل می‌کند دوم اینکه زن راضی به سقط نبوده، ولی بر اثر اجبار همسر خود مجبور

به تمکین شده و اقدام به سقط حمل می‌کند. در صورت اول قانونگذار سابق عمل مادر را جرم تلقی و او را قابل مجازات دانسته بود. ولی در صورت دوم که مادر راضی به سقط نبوده ولی بر اثر یک نوع اجبار معنوی و بنا به دستور شوهر و تبعیت از آن اقدام به اسقاط جنین نموده است در اینجا مادر از مجازات معاف و شوهر به مجازات مقرر محکوم می‌شود.

در ماده ۱۱۶ لایحه پیشنهادی قانون تعزیرات به مجلس که در آن آمده بود «هر زنی عالمآ مبادرت به خوردن ادویه یا مأكولات یا مشروبات یا استعمال وسائل مذکور در مواد قبل نموده یا تمکین از استعمال آن وسائل نماید و به این وسیله جنین خود را ساقط کرده باشد علاوه بر دیه یا قصاص حسب مورد به حبس از یک تا سه سال محکوم می‌گردد» اما این ماده از قانون فوق در مقام تصویب حذف گردید و شاید علت آن تعارضات بین قوانین بوده است چون دیه حسب قانون مجازات اسلامی یک نوع مجازات می‌باشد و یک نفر را نمی‌توان به خاطر یک فعل به دو مجازات مجزا محکوم نمود. با توجه به مراتب فوق و حذف ماده ۱۱۶ لایحه پیشنهادی قانون تعزیرات در قانون تعزیرات جدید و عدم نص صریح قانونی در این رابطه به نظر می‌رسد قانونگذار سقط جنین توسط مادر را جرم ندانسته و برای آن مجازاتی بجز پرداخت دیه مقرر ننموده است.

مجازات سقط جنین

۱- مجازات سقط جنین به اعتبار وسیله مورد استفاده: گاهی مرتکب از وسائلی مثل دادن ادویه و غیره برای سقط جنین استفاده می‌کند و زمانی با ایراد صدمات بدنی موجب سقط می‌گردد قانونگذار برای هر کدام از آنها مجازات خاصی در نظر گرفته است سقط جنین به وسیله ایراد صدمات بدنی که شدیدترین نوع سقط بوده برای آن مجازات سنگینی پیش‌بینی گردیده است، در ماده ۶۲۲ ق.م.ا. مقرر شده است «هرکس عالمآ عامداً به واسطه ضرب یا اذیت و آزار زن حامله، موجب

سقط جنین وی شود، علاوه بر پرداخت دیه یا قصاص به حبس از يك سال تا سه سال محکوم خواهد شد» مقصود از ضرب یا اذیت زن حامله هر نوع ضرب است اعم از اینکه توأم با جرح نیز باشد یا نباشد، و برای به کار بردن وسایلی چون دادن ادویه و... ماده ۶۲۳ قانون فوق اعمال می‌گردد این ماده مقرر می‌دارد « هر کس به واسطه دادن ادویه یا وسایل دیگری موجب سقط جنین زن گردد به ۶ ماه تا يك سال حبس محکوم می‌شود و اگر عالمأ و عامداً زن حامله‌یی را دلالت به استعمال ادویه یا وسایل دیگری نماید که جنین وی سقط گردد به حبس از ۳ تا ۶ ماه محکوم خواهد شد مگر این که ثابت شود این اقدام برای حفظ حیات مادر می‌باشد و در هر مورد حکم به پرداخت دیه مطابق مقررات مربوط داده خواهد شد، و سائل مذکور ممکن است شیمیائی یا مصنوعی باشد مانند دادن ادویه و مشروبات و مأكولات و ممکن است فیزیکی باشد مانند به کار بردن وسایل جراحی یا وسائل دیگر که موجب باز شدن دهانه مخصوص رحم گردد و یا کورتاژ (تراشیدن انساج).

آنچه در ماده فوق قابل توجه است اگر شخصی زن حامله را دلالت به استعمال وسائل مذکور کند و شخصاً مباشرت نکرده باشد قانونگذار عمل مرتکب را از عموم ماده ۴۳ قانون مجازات اسلامی راجع به معاونت خارج نموده و مجازات مستقلی را برای آن قائل شده است. در هر حال شرط تحقق ماده با توجه به عبارت صدر آن منتهی شدن دلالت به سقط جنین است. مثلاً زنی به موجب نامه‌یی به خواهر حامله خود طریقه سقط جنین را ارائه نموده و او را تشویق و ترغیب به سقط نماید یا اینکه کسی وسائل سقط را تهیه و در اختیار زن حامله قرار دهد او آنها را استعمال و جنین خود را سقط نماید و یا شوهری زن خود را نزد ماما برای سقط هدایت کند و یا کسی آدرس يك سقطکننده را به زن حامله بدهد و سفارش کند که او را بپذیرد یا ماما به منزل برود و شخصاً در آنجا حضور پیدا کند اینها از مصادیق قسمت دوم ماده خواهد بود اما تنها نصیحت و موعظه کردن زن حامله به منظور سقط کافی نمی‌باشد.^{۲۱}

۲- مجازات سقط جنین به اعتبار شخصیت مرتکب: قانونگذار از جهت شخصیت و مسئولیت کیفری بین مواردی که عمل توسط افراد متخصص مثل پزشک، ماما و جراح سقط جنین به عمل می‌آید و مواردی که توسط افراد غیرمتخصص یا توسط خود زن حامله و یا شوهر انجام می‌پذیرد تفاوت قائل شده است.

الف - مجازات افراد غیرمتخصص

طبق ماده ۶۲۲ ق.م.ا «هر کس به واسطه دادن ادویه یا وسایل دیگر موجب سقط جنین زن گردد به ۶ ماه تا یک سال محکوم می‌شود و اگر عالماً عامداً زن حامله‌یی را دلالت به استعمال ادویه یا وسایل دیگر نماید که جنین وی سقط گردد به حبس از ۳ تا ۶ ماه محکوم خواهد شد مگر اینکه ثابت شود. این اقدام برای حفظ حیات مادر می‌باشد در هر صورت مورد حکم به پرداخت دیه مطابق مقررات مربوط خواهد شد»

در این ماده مقنن برای افراد غیرمتخصص مجازات تعیین نموده است و در پایان ماده علت معافیت یا عذر قانونی خاص برای مرتکب در نظر گرفته است ولی این امر باید ثابت شود ولی متأسفانه قانونگذار ما در گذشته و در قانون جدید نحوه اثبات آن را مشمول احکام کلی کرده است اما در گذشته طبق ماده ۱۸۲ قانون مجازات عمومی سابق این معافیت و عذر قانونی که برای پزشک و... در نظر گرفته شده بود شامل افراد غیرمتخصص نمی‌شد اما قانونگذار ما در نظام جمهوری اسلامی با یک چرخش ۱۸۰ درجه‌یی افراد غیرمتخصص را در صورتی که سقط جنین به خاطر حفظ حیات مادر باشد از مجازات معاف نموده است که این امر برای ما روشن نیست. چگونه افراد غیرمتخصص می‌توانند ضرورت سقط جنین برای حفظ حیات مادر را تشخیص دهند؟ ظاهراً منطق قانونگذار این بوده است که افراد متخصص مانند پزشک... برای تشخیص این خطر اساساً صالح نمی‌باشند.؟!

ب - مجازات افراد متخصص:

بموجب ماده ۶۲۴ ق.م.ا «اگر طبیب یا ماما و دارو فروش و اشخاصی که به‌عنوان

طبابت یا مامائی یا جراحی یا داروفروشی اقدام می‌کند و سایل سقط جنین را فراهم‌سازند یا مباشرت به اسقاط جنین نمایند به حبس از ۲ تا ۵ سال محکوم خواهند شد و حکم به پرداخت دیه مطابق مقررات صورت خواهد پذیرفت.»

قانونگذار در ماده فوق برای پزشك، ماما و... به لحاظ سمت و شغل آنان مجازات را تشدید نموده‌است و قائل به شدت عمل خاص شده‌است زیرا پزشك، ماما، جراح و... قسم خورده‌اند و به موجب آن باید حافظ نسل باشند و نه قاتل آنها و مراجعه مردم به آنها ناشی از اعتمادی است که به آنان دارند و بعلاوه اطلاعات و معلومات طبی آنها نیز انجام این جنایت را تسهیل می‌کند، حتی در مورد اشخاص مذکور در ماده فوق فراهم آوردن وسائل را به‌طورکلی کافی برای وقوع جرم دانسته‌است اعم از اینکه شخصاً مباشرت کنند یا دیگری. بنابراین اگر پزشك و... دوا یا وسائل سقط را تهیه و در دسترس خود زن که می‌خواهد سقط جنین کند قرار دهند کافی برای تحقق جرم خواهد بود و عمل مذکور معاونت تلقی نمی‌شود بلکه جرمی مستقل است.^{۲۲}

ج - مجازات سقط جنین توسط مادر

طبق ماده ۴۸۹ ق.م.ا «هرگاه زنی جنین خود را سقط نماید دیه آن را در هر مرحله‌یی که باشد باید بپردازد و خود از آن دیه سهمی نمی‌برد» مجازات سقط جنین توسط مادر پرداخت دیه می‌باشد که طبق قانون يك نوع مجازات تلقی شده‌است اما به نظر می‌رسد در اینجا اشاره به سقط جنین قبل از ولوج روح در جنین باشد اما پس از دمیده شدن روح در جنین آیا می‌توان در صورت اجتماع شرایط زن را قصاص نمود یا فقط به پرداخت دیه اکتفا نمود؟ در این خصوص نص صریح قانونی وجود ندارد ولی در ماده ۱۱۶ لایحه قانون تعزیرات تقدیمی به مجلس در صورت تحقق شرایط، پیشنهاد مجازات قصاص شده‌بود که مورد تصویب مقنن قرار نگرفته و از قانون تعزیرات حذف گردید در قانون مجازات عمومی سابق در صورت اسقاط جنین خود

قابل مجازات شناخته شده بود و لازم است قانونگذار در این رابطه با اصلاح قانون جدید مورد مبهم را روشن سازد.

د- مجازات سقط جنین غیر عمدی (شبه عمد و خطای محض)

در صورتی که سقط جنین ناشی از ضرب و جرح عمدی باشد ولی مرتکب قصد نتیجه نداشته باشد (سقط جنین شبه عمد) و همچنین در موردی که خود ضرب و جرح غیر عمدی باشد مرتکب را نمی توان به عنوان اسقاط جنین عمدی مجازات نمود تنها مجازاتی که درباره او مقرر است همان مجازات ضرب و جرح عمدی به اضافه پرداخت دیه مطابق مقررات می باشد ولی در صورتی که سقط جنین غیر عمدی ناشی از تقصیر راننده و سائل نقلیه زمینی، دریایی و هوایی باشد مقصر طبق مواد ۷۱۴ و ۷۱۵ و ۷۱۶ مجازات خواهد شد. (جهات مذکور در ماده ۷۱۴ عبارتند از بی احتیاطی - بی مبالاتی - عدم رعایت نظامات دولتی - عدم مهارت راننده یا متصدی وسیله موتوری)

در این مواد قانونگذار برای هر یک از دو صورت وضع حمل قبل از موعد طبیعی که در آن طفل زنده می ماند و سقط جنین مجازات جداگانه تعیین نموده است آنچه در این مواد قابل توجه می باشد این است که مقنن بعد از انقلاب برای اولین بار اشاره به وضع حمل قبل از موعد نموده است.

دیه سقط جنین

زندگی بشر آن چنان اهمیت دارد که شیعه امامیه برای بذری که انسان از آن پدید می آید پیش از آنکه در رحم زن افکنده شود دیه معین نموده است و سپس در تعیین آن بر حسب مراحل رشد و نمو جنین در شکم مادر درجه به درجه پیش رفته و طبق نظر اکثر فقهای امامیه جنین در هر مرحله ای که باشد اگر سقط شود دیه مخصوص

به خود را دارد این مراحل که از ابتدای خلقت يك انسان سیر تکاملی او را شامل می‌شود در قرآن کریم در آیات ۱۱ تا ۱۵ سوره مبارکه المومنون بیان گردیده‌است «ما انسان را از گل پرورده آفریدیم پس از آن انسان نطفه‌یی را در جایگاهی استوار قرار دادیم سپس آن نطفه را خون بسته ساختیم و خون بسته را به صورت گوشت جویده درآوردیم و بعد از آن گوشت جویده را به صورت استخوان درآوردیم و بعد گوشت را به استخوان پوشاندیم پس از آن آفرینشی دیگر در آن پدیدآوردیم» این آیه تحول اجمالی نطفه تا مراحل گوشت گرفتن استخوان را توضیح می‌دهد که بعد از پایان رسیدن ساختمان جنین و با دمیدن روح آفرینشی دیگر در آن پدید می‌آید.^{۳۳} مراحل جنین عبارتند از نطفه - خون بسته (عَلَقَه) - گوشت جویده (مُضْغَه) - به صورت استخوان (عَظْم) - پوشانده شدن گوشت بر استخوان (جنین کامل) - و دمیده شدن روح در جنین.

۱- نطفه: عبارت است از منی یا آبی که از انسان به شهوت خارج می‌شود و از آن بچه می‌آید^{۳۴} و یا ماده زنده ذره‌بینی که در منی وجود دارد و جنین از آن پدید می‌آید^{۳۵}، روایات نقل شده حاکی از آن است که فاصله بین نطفه و خون بسته (عَلَقَه) چهل روز است یعنی بعد از ریختن منی (نطفه) در رحم تا ۴۰ روز به آن نطفه گفته می‌شود^{۳۵} و طبق نظر اکثر قریب به اتفاق علماء امامیه دیه نطفه در این مدت ۲۰ دینار می‌باشد.

۲- جنین: از ترکیب نطفه مرد و زن که يك سلول زنده است به وجود می‌آید بعد از آنکه تخم تشکیل شد شروع به تکثیر می‌کند و بدین ترتیب توده سلولی که بعدها جنین از آن درست می‌شود تشکیل می‌گردد توده سلولی بعد از تشکیل شدن حداکثر چهار روز در داخل لوله رحم باقی می‌ماند و چون فضای داخل لوله را برای رشد و نمو خود مناسب نمی‌بیند تدریجاً از آنجا حرکت کرده و وارد حفره رحم می‌شود و سپس استتاله‌هایی که در اطراف خود پیدا می‌کند به جدار داخل رحم چسبیده و شروع به رشد و نمو می‌کند و بدین ترتیب جنین به وجود می‌آید.^{۳۶}

۳- عَلَقَه: (خون بسته) عبارت است از: نطفه سفید رنگی [مانند خلط غلیظ سینه] که مدت چهل روز در رحم می ماند. به آن خون بسته نیز می گویند و طبق نظر اکثر فقهای امامیه دیه آن ۴۰ دینار می باشد.^{۲۷}

۴- مُضْغَه (گوشت جویده): خون غلیظ بسته ای است که پس از تبدیل یافتن از نطفه به عَلَقَه مدت چهل روز دیگر در رحم می ماند و به صورت گوشت سرخ رنگی درمی آید که در آن رگهای سبز مشبکی وجود دارد که سپس استخوان می گردد به آن مُضْغَه گویند و دیه آن طبق نظر اکثر علماء امامیه ۶۰ دینار است.

۵- عَظْم (به صورت استخوان): آن حالتی از جنین است که به صورت استخوان درآمده و هنوز گوشت بر روی آن نروئیده است و دیه آن ۸۰ دینار می باشد.

۶- جنین کامل: آن است که گوشت و استخوان بندی آن تمام شده ولی هنوز روح در آن دمیده نشده است که این مرحله از نظر فیزیکی جنین کامل می شود و دیه آن ۱۰۰ دینار می باشد. (تا این مرحله درخصوص دیه تفاوتی بین جنین پسر و دختر نمی باشد.)

۷- دمیده شدن روح در جنین: بعد از به پایان رسیدن ساختمان جنین آفرینشی دیگر در آن پدید می آید که از نظر پاره ای از فقهاء دمیدن روح در جسد است. جنین تا مرحله دارا شدن گوشت و استخوان هیأت آدمی دارد ولی آدم نیست و از این مرحله به بعد است که تا آفرینشی دیگر احکام انسان بر جنین جاری می شود.^{۲۸} دیه جنین در این حالت اگر پسر باشد دیه کامل و اگر دختر باشد نصف دیه کامل و اگر مشتبّه باشد سه ربع دیه کامل خواهد بود.

مطابق ماده ۴۸۷ قانون مجازات اسلامی دیه سقط جنین به شرح ذیل می باشد:

۱- دیه نطفه که در رحم مستقر شده بیست دینار

۲- دیه علقه که خون بسته است چهل دینار

۳- دیه مُضْغَه که به صورت گوشت درآمده شصت دینار

۴- دیه جنین در مرحله‌یی که به صورت استخوان درآمده و هنوز گوشت نروئیده است هشتاد دینار

۵- دیه جنین که گوشت و استخوان بندی آن تمام شده و هنوز روح در آن پیدانشده یکصد دینار

در مراحل فوق هیچ فرقی بین دختر و پسر نمی‌باشد

۶- دیه جنین که روح در آن پیدا شده اگر پسر باشد دیه کامل و اگر دختر باشد نصف دیه کامل و اگر مشتبّه باشد سه ربع دیه کامل خواهد بود.

و در پایان استفتائات انجام شده از مقام معظم رهبری «مدظله العالی» در خصوص سقط جنین به شرح ذیل آورده می‌شود:

۱- سؤال: سقط جنین در مورد حاملگی در اثر تجاوز جنسی که فشار روحی سختی را بر مادر تحمیل می‌کند چه حکمی دارد؟
بسمه تعالی - سقط جنین جایز نیست.

۲- پزشکان برای درمان بیماری زن حامله‌یی این‌طور تشخیص داده‌اند که بیمار باید بچه چهارماهه خود را سقط کند آیا سقط جنین جایز است یا نه؟

بسمه تعالی - اگر حمل خطر جانی برای مادر ندارد سقط جنین جایز نیست.

۳- زنی که عمداً جنین پنج ماهه خود را سقط می‌کند آیا موجب قصاص است یا نه؟
بسمه تعالی - قصاص ندارد و مورد دیه است.^{۲۹}

پاورقی

- ۱- دکتر صانعی پرویز حقوق و اجتماع جلد اول ص ۸۹ از انتشارات دانشگاه ملی سابق سال ۱۳۵۴
- ۲- دکتر میثمی، علیرضا، مقاله سقط جنین ص ۲۲ و ۲۳ مجله حقوق امروز
- ۳- دکتر صانعی، پرویز، حقوق و اجتماع جلد اول ص ۹۱
- ۴- دکتر حکمت، سعید، کتاب پزشکی قانونی و اخلاق پزشکی ص ۲۷ انتشارات دانشگاه شهید بهشتی سال ۶۶
- ۵- دکتر صانعی، پرویز، حقوق و اجتماع جلد اول ص ۸۹
- ۶- دکتر شامبیاتی، هوشنگ، حقوق کیفری اختصاصی جلد اول ص ۲۵۰ و ۲۵۱ انتشارات ویستار سال ۷۴
- ۷- دکتر صانعی، پرویز، حقوق و اجتماع جلد اول ص ۸۹
- ۸- نگاه کنید قرآن کریم سوره المومنون آیات ۱۱ تا ۱۵
- ۹- دکتر گودرزی، فرامرز، کتاب مقدمه‌ای بر پزشکی قانونی ص ۳۳۲ از انتشارات امور دانشگاهی پلیس قضائی
- ۱۰- دکتر قضایی، صمد، کتاب پزشکی قانونی ص ۵۳۶ از انتشارات دانشگاه تهران
- ۱۱- دکتر پاد، ابراهیم، حقوق کیفری اختصاصی جلد اول ص ۶۷ چاپ سوم سال ۱۳۵۲
- ۱۲- دکتر نوری، رضا، مقاله سقط جنین در قانون مجازات اسلامی مجله حقوق قضائی حقوق دادگستری ص ۴۷ شماره ۵
- ۱۳- دکتر مهرپور، حسین، مجموعه نظریات شورای نگهبان ص ۲۲۴ تا ۲۳۲ جلد سوم
- ۱۴- مجموعه قوانین سال ۱۳۶۳ چاپ روزنامه رسمی ص ۲۶۲
- ۱۵- دکتر گلدوزیان، ایرج، حقوق جزای اختصاصی جلد اول چاپ چهار دانشگاه ملی سال ۱۳۶۸ ص ۱۷۰ و ۱۷۱
- ۱۶- دکتر حسینی‌نژاد، حسینقلی، مقاله حمایت از حقوق حمل در حقوق امریکا ایران ص ۸۱ مجله قانون و کلاء شماره ۹-۸
- ۱۷- دکتر صالح‌ولیدی، محمد، حقوق جزای اختصاصی جلد دوم ص ۱۲۴ و ۱۳۵ انتشارات امیرکبیر سال ۷۴
- ۱۸- دکتر بلیغ، محمود، پزشکی قانونی ص ۲۰۲

- ۱۹- دکتر پاد، ابراهیم، حقوق کیفری اختصاصی جلد اول سال ۱۳۵۲ ص ۷۵
- ۲۰- دکتر قضایی، صمد، پزشکی قانونی ص ۵۲۷
- ۲۱- سابقه پیشین ص ۵۲۷
- ۲۲- نظریه مشورتی شماره ۷/۴۲۹۹۹ مورخ ۶۶/۷/۲۶ اداره حقوقی قوه قضائیه جلد اول ۲۷۹ ردیف ۳۰۵
- ۲۳- دکتر جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ترمینولوژی حقوق ص ۱۹۴ شماره ۱۵۴۴
- ۲۴- دکتر محسنی، مرتضی، دوره حقوق جزای عمومی پدیده جنائی جلد دوم ص ۲۸۵ انتشارات گنج دانش
- ۲۵- دکتر فروغی، شعاع، ۹ ماه انتظار ص ۱۱۷ و ۱۱۸ انتشارات چهر سال ۱۳۵۸
- ۲۶- دکتر پاد، ابراهیم، حقوق کیفری اختصاصی جلد اول چاپ سوم ص ۷۸
- ۲۷- دکتر شامبیاتی، هوشنگ، حقوق کیفری اختصاصی جلد اول ص ۳۶۴ انتشارات ویستار چاپ دوم
- ۲۸- دکتر صانعی، پرویز، حقوق جزای عمومی جلد اول ص ۳۰۸ انتشارات گنج دانش
- ۲۹- دکتر پاد، ابراهیم، حقوق کیفری اختصاصی جلد اول ص ۷۶
- ۳۰- دکتر پاد، ابراهیم، حقوق کیفری اختصاصی جلد اول ص ۷۶ و ۷۸
- ۳۱- سابقه پیشین ص ۷۹
- ۳۲- دکتر حسین نژاد، حسینقلی، مقاله حمایت از حقوق حمل در حقوق امریکا و ایران مجله کانون وکلا شماره ۹- ۸ ص ۷،
- ۳۳- لغت نامه دهخدا ص ۱۹۹۴۳ چاپ انتشارات دانشگاه تهران جلسه سیزدهم
- ۳۴- فرهنگ فارسی عمید سه جلدی ص ۲۴۰۱ جلسه سوم و فرهنگ معین جلد چهارم ص ۴۷۴۵ انتشارات امیرکبیر
- ۳۵- دکتر محمدی، ابوالحسن، حقوق کیفری اسلام (دیات) ترجمه ص ۱۲۷ تا ۱۳۹ انتشارات مرکز نشر دانشگاهی
- ۳۶- دکتر فروغی، شعاع، کتاب ۹ ماه انتظار ص ۱۳۸ انتشارات چهر
- ۳۷- تحریر الوسیله حضرت امام خمینی (ره) جلد سوم ص ۵۹۸
- ۳۸- دکتر حسینی نژاد، حسینقلی، مقاله حمایت از حقوق حمل در حقوق امریکا و ایران مجله کانون وکلا شماره ۹- ۸ ص ۷۷
- ۳۹- پزشکی در آینه اجتهاد استفتائات پزشکی از حضرت آیت‌اله خامنه‌ای